

מראי מקומות- סנהדרין ע"ד

מהגמ' (שם), דיואב טען דאבנר הי' רוצח במה שהרג לעשאל, דאף דעשאל הי' רודפו, מ"מ הי' יכול להצילו בא' מאבריו, וא"כ מבואר דאף הנרדף עצמו יש בו דין דצריך להצילו בא' מאבריו אם יכול. והמהר"ץ חיות כאן כ' להק' עליו מסוגיין גופא, דמהו תי' הגמ', דיכול להציל בא' מאבריו, הרי סכ"ס, עדיין יכול הנרדף להורגו, וא"כ לכאן עדיין

שייך לדין קלב"מ [ואולי י"ל דאף אם לגבי הדין הצלה יכול הנרדף להציל עצמו משום פקוח נפש, מ"מ לגבי מה שנחשב עונש להרודף, י"ל דא"י בתורת עונש (ולעיל הבאנו ב' חלקים אלו מהנר"ב), וכיון שא"י בתורת עונש, א"כ שפיר י"ל דאין שייך בזה קלב"מ, וצ"ע בזה].

(ג) **דלמא שאני הכא דמיתה לזה ותשלומין לזה, לא שנא- כ' היד רמה, מ"ט, כיון דמיתתו ביד כל אדם, הו"ל כמאן דמחייב נמי מיתה לבעל האשה.** דהיינו, דאין הביאור דס"ל לרבא דמיתה לזה ותשלומין לזה פטור, אלא דס"ל דזה נחשב מיתה ותשלומין לא', כיון דמיתתו ביד כל אדם. ולפ"ז מיושב מה שהק' **תוס' בכתובות (ל: ד"ה ר' אשי),** דמבואר כאן דרבא ס"ל דמיתה לזה ותשלומין לזה פטור, ולעיל (ט:) מבואר דס"ל דחייב, וסותר משנתו, ע"ש מה שתי', ולפי הרמ"ה א"ש בפשיטות, דגם כאן מה שפטור הוא משום דנחשב מיתה ותשלומין לא'.

(ד) **כל עבירות שבתורה... חוץ מע"ז וגילוי עריות ושפיכות דמים- כ' הרמב"ם (יסודי התורה ה', ד') "וכל מי שנאמר בו יהרג ואל יעבור ועבר ולא נהרג, הרי זה מחלל את השם, ואם הי' בעשרה מישראל הרי חלל את השם ברבים, ובטל מצות עשה שהיא קדוש השם... ואעפ"כ מפני שעבר באונס אין מלקין אותו, ואין צריך לומר שאין ממיתין אותו ב"ד אפי' הרג באונס, שאין מלקין וממיתין אלא לעובר ברצונו בעדים והתראה."** וע' בהגהות הרמ"ך שם דהוכיח מהא דחייב על מי שפוער עצמו לפעור כדי לבזווי, דאפי' באונס, דהיינו דלא כיוון כלל לע"ז, חייב (ודלא כתוס') לעיל [סד.], דכ' דמה שחייב היכא דמכוין לבזווי, היינו שמכוין לעובדה בבזווי, דלדבריו אין רא' כלל משם), ומה שהוא פטור במאהבה ומיראה, היינו דוקא לדבר שאפי' הגוים אין

(א) **רודף שהי' רודף אחר חבירו להורגו ויכול להצילו בא' מאבריו ולא הציל נהרג עליו- ע' ברמב"ם (רוצח א', י"ג), שכ' דהיכא דיכול להציל בא' מאבריו ולא הצילו כן, אלא הרג הרודף, הר"ז שופך דמים וחייב מיתה, אבל אין ב"ד ממיתין אותו. וע' בחי' הגרי"ז על הרמב"ם (שם) שהביא מש"כ הראב"ד בהל' מלכים (פרק ט') לחלוק על הרמב"ם, וסובר דההורג נהרג עליו בב"ד. והביא עוד מש"כ הטור (ח"מ תכ"ה) להק' על הרמב"ם, דאם חייב מיתה, למה אין ב"ד ממיתין אותו. וכ' הגרי"ז בהמשך, דבעצם יש ב' דינים בהא דיכול להרוג הרודף. (א) דין הצלת הנרדף, (ב) דין דחידוש התורה דהרודף אין לו דמים, וזהו מלבד דין הצלת הנרדף, אלא דגזה"כ הוא דהרודף אין לו דמים, וא"כ מי שהורגו אינו חייב מיתה. וכ' דלמשל, אם הי' שייך להרוג הרודף אבל הנרדף יהי' נהרג אעפ"כ, מ"מ יהי' מותר להרוג הרודף משום דאין לו דמים, ואף דאינו יכול להציל הנרדף עי"ז. וכ' הגרי"ז דס"ל להרמב"ם דמה דאמר' דביכול להציל הנרדף בא' מאבריו אסור להרוג הרודף, זהו רק מצד הדין הצלת הנרדף, אבל לגבי הדין דגברא קטילא הוא, מ"מ הוי גברא קטילא. וביאר שהוא משום דכיון דבעצם חל עליו דין דיכול להציף נפש הנרדף ע"י הריגת הרודף, א"כ אף דלגבי איש ההורג הי' יכול להציל בא' מאבריו, מ"מ הרי הדין הוא בעצם דאם צריכין להצילו בנפשו יכול לעשות כן, ולכן הו"ל גברא קטילא, דאין לו דמים. ולכן אף דעדיין הרי הוא שופך דמים אם הורג הרודף, מ"מ אין חייב מיתה בידי אדם, משום דאין לו להרודף דמים [וע"ש שכ' לצד דאף אם אמר' דלא כהנ"ל, אלא דכלפי ההורג יש לו דמים, כיון שהי' יכול להציל הנרדף בא' מאבריו, אבל כיון דבעלמא שייך מי שלא יהי' יכול להצילו בא' מאבריו, א"כ אין ב"ד יכול להמיתו, כיון שיש בו צד אין לו דמים. ובין כך צ"ע, למה חייב בידי שמים ופטור מדיני אדם, מהכ"ת לחילוק זה].**

(ב) **ויכול להציל בא' מאבריו- ע' במשנה למלך (חובל ומזיק ח', י', בהג"ה) דהבין בדעת הריב"ש דמה דאמר' דאם יכול להציל בא' מאבריו נהרג עליו, זהו רק מי שאינו הנרדף, אבל הנרדף עצמו אינו נהרג עליו, ושפיר יכול להורגו. וע' ברש"ש (לעיל מט.) שהק'**

בכה"ג. וע' בפרש"י כאן, ובפסחים (כה:), וביומא (פב.), דמשמע דכוונתו לפרש דהוי דין בדחיית האיסור, דכאן לא דחינן האיסור, כיון דממ"נ נהרג ישראל.

(ז) **אפי' לשנויי ערקתא דמסאנא- פרש"י, שרוך הנעל, שאם דרך העכו"ם לקשור כך ודרך ישראל בענין אחר, כגון שיש צד יהדות בדבר, ודרך ישראל להיות צנועים, אפי' שינוי כזה וכו'. ומבואר מדברי רש"י דצריך להיות דבר שישאלים עושים בשביל יהדות, ולא סתם דישראלים עושים כך וגוים עושים כך. ועכ"פ נראה דאפי' במנהג חייב למסור נפשו. אולם ע' ברמב"ם (יסודי התורה ה', ג'), שכ' "אבל בשעת השמד, והוא כשיעמוד מלך רשע ... ויגזור שמד על ישראל לבטל דתם או מצוה מן המצוות, יהרג ולא יעבור וכו'". ודייק מזה הכסף משנה דס"ל דרק על מצוות צריך למסור נפשו. וכ' דלכא' הרמב"ם יפרש הא דערקתא דמסאנא כפי' הרי"ף, דרצועות ישראל היו משונות כדי שלא ילבשו מלבוש נכרי, שזו מצות לא תעשה הוא דלא תלכו בחוקות הגוים, אבל למנהג בעלמא אי"צ למסור נפשו.**

(ח) **אין פרהסיא פחותה מעשרה- כ' המאירי, "ולא שצריך בפני עשרה, אלא בידיעת עשרה, שהרי אסתר לא בפני עשרה הי', אלא שכולם היו יודעים בכך, או שמא רואים היו בשעה שהיו מלכין אותה".**

(ט) **תשעה ישראל ונכרי א' מהו- פי' הערוך לנר, דקס"ד דטעמא דבעינן עשרה הוא משום דסברא הוא דבהני מיקרי פרהסיא, ואף דפשיטא לי' ג"כ דישאל בעינן לגבי קידוש ד', מ"מ אפשר דכותים משלימים למנין עשרה, דהא איכא פרהסיא וגם איכא ישראל [וצ"ע אם שאלת הגמ' דוקא ט' ישראל ונכרי א', או כל דאיכא רוב ישראל, או אפי' ישראל א', כל דאיכא י' אינשי שייך לשאול, וצ"ע].**

(י) **והא אסתר פרהסיא הואי- הק' הראשונים, הו"ל להגמ' להק' יותר מזה, דאסתר גילוי עריות הוה. ותי' תוס', א) אין חייבין מיתה על ביאת עכו"ם, שהרי התורה הפקירה לזרעי' דעכו"ם, וע"ש בשם הריב"ם דחולק ע"ז, וס"ל דודאי גם ביאת עכו"ם כמו ביאת ישראל לענין זה (וע"ש שכל ראיותיו הם**

מקבלים אותה לאלוה, כצלמו של נבוכדנצר. וכן ע' בתוס' בע"ז (נד. ד"ה הא) בשם ר' משה מקוצי, דמשמע דס"ל דעובר לא תעבדם וחייב מיתה היכא שהוא בפרהסיא.

(ה) **אמר לי מרי דוראי- פרש"י, אדון עירי, ונכרי הוה. ופי' בהגהות מהרש"ם, דאם ישראל הוא, י"ל דגוים ולא עביד, אבל עכו"ם חשידי על שפיכות דמים [דהיינו, דאם הי' ישראל, הי' יכול לסמוך דבאמת לא יהרגנו, ואפי' בלא הדין מאי חזית, וכו', לא יהי' יכול לעבור האיסור רציחה. וצ"ע בזה, האם אינו אפי' ספק סכנת נפשות. ואולי כוונתו דכיון דאולי הי' גוים ולא עביד, א"כ הי' שייך לומר דמה שהסיק הגמ' דמאי חזית, וכו', אינו אלא לגבי ישראל, בצירוף הא דאולי גוים, אבל בגוי, אולי לא אמרי' כן, ולזה פרש"י דגוי הוא, ואע"פ דמוחקק בהריגה, מ"מ אמרי' מאי חזית, וכו', וצ"ע].**

(ו) **מי יימר דדמא דידך סומק טפי, דילמא דמא דההוא גברא סומק טפי- ע' בחי' הגר"ח על הרמב"ם (יסודי התורה ה', א'), שכ' לחקור בהאי סברא, האם הביאור הוא דכיון דלא ידעי' דמא דמי סומק טפי, ממילא אמרי' דשב ואל תעשה עדיף, ואינו יכול להרוג נפש אחר, או דלמא הביאור הוא דכיון דלא ידעי' דם של מי סומק טפי, ממילא אין כאן שום דחי' על האיסור רציחה, ומוזהר על לא תרצח כדמעיקרא. וכ' דלכא' נפק"מ בזה הוא היכי דהגוי רוצה לזורקו על התינוק ועי"ז להורגו, דעי"ז יהי' עובר הישראל באיסור רציחה באופן שב ואל תעשה. דהיינו, דאם הביאור בהא דמאי חזית היינו דשב ואל תעשה עדיף, א"כ י"ל דהתם אינו צריך ליהרג ולא לעבור, שהרי יכול לטעון אדרבה, מאי חזית דדומא דהאי סומק טפי, דלמא דמא ידי סומק טפי, ושב ואל תעשה, וממילא יזרקו על התינוק. אבל אם אמרי' דהסברא דמאי חזית הוא דממילא אין שום דחי' על האיסור רציחה, א"כ נמצא דאין חילוק בעצם בין מעשה ובין שב ואל תעשה, דהא סכ"ס עבר על איסור רציחה, ולא הי' דיחוי, דהא סכ"ס יהי' נפש ישראל נהרג, ומהכ"ל לדחות האיסור אם סכ"ס יהי' ישראל נהרג. וכ' דבזה נח' תוס' והרמב"ם, דתוס' בעמוד ב' כ' דהיכא דאומרים לזורקו על התינוק, אין צריך למסור נפשו (וכ' תוס' דממילא למדים מזה הא דאסתר קרקע עולם), ומשום דשב ואל תעשה עדיף. אבל הרמב"ם אינו מחלק, ומשמע דבכל אופן צריך למסור נפשו, וי"ל דזהו משום דס"ל דאין הסכנה דוחה האיסור בכלל**

דאינו אומר לי שאעבוד אני, ומשמע דאם הי' אומר לו לעבוד, אז אפי' להנאת עצמו יהי' אסור (ואולי יש לדחות, דאם הי' אומר לו לעבוד, אז הוי גילוי דאינו להנאתו, אבל לכאור' זה אינו גילוי כ"כ).

(ב) **קטול אספסתא ושדי לחיותא- כ' תוס'**, דבההיא דיבמות דא"ל בשיל לי קדירה בשבת ולא עשה כן והרגו, היינו משום דלא הי' בקי בהלכה, דמן הדין לא הי' לו למסור עצמו במקום הנאת עצמו של עכו"ם. והק' **המשנה למלך** (יסודי התורה ה', ד'), הא שי' התוס' בע"ז הוא דרשאי להחמיר על עצמו (דלא כשי' הרמב"ם שם), וא"כ לימא דהחמיר על עצמו, ולמה צ"ל דלא הי' בקי בהלכה. וכ' להוכיח מכאן כשי' ר' ירוחם דבנוגע הא דעשה הגוי להנאת עצמו, אסור להחמיר על עצמו לכ"ע.

(ג) **בן נח מצווה על קדושת השם או אין מצווה- פרש"י**, בן נח מזהר על ע"ז, וכו'. והעיר **הערוך לנר**, מ"ש ע"ז דנקט, ולא סתם ז' מצוות. ותי' דרצה לפרש דמהיכי תיתי דמצות קדוש ד', דכתיב אצל ישראל, יהי' נוגע גם בעכו"ם, טפי מבשאר מצוות התורה. ולכן מפרש דס"ד דבכלל אזהרת ע"ז הוא, דכיון דטעם קדוש ד' הוא לפרסם יחוד ד', וכמש"כ הרמב"ם בחבורו ובספר המצוות, וזה היפך ע"ז, לכן שפיר שייך חילול השם לגבי ע"ז.

לענין איסור לבעלה, ויש לע' אם עדיין יהי' שייך לתרץ כמו תי' תוס' הראשון, אלא לענין איסור לבעל י"ל כיסוד של המהרי"ק, דסכ"ס חשיב מעילה בבעלה, ויש לע' בזה). **ולכן תי' (ב)** דקים לי' להגמ' דהא דקרקע עולם מהני בנוגע האיסור דעריות, דאין צריכה למסור נפשה משום עריות אם קרקע עולם הוא, אלא דהי' ס"ל להגמ' דלא מהני סברא זו גם לענין פרהסיא, וע"ז תי' הגמ' דאה"נ, גם לענין פרהסיא מהני הא דקרקע עולם היתה. **ובחי' הר"ן תי' "דלא נתרכו עריות ליהרג ולא יעבר אלא כעין נערה מאורסה, כגון כריתות ומיתות ב"ד... ואע"ג דישאל הבא על הכותית איכא כרת... מ"מ בכותי הבא על בת ישראל לא שמענו שיהי' בה כרת, ודין הוא, דישראלית הנבעלת לכותי בנה ימשך אחריה ויהי' ישראל, אבל ישראל הבא על הכותית, הולד נמשך אחריה ויהי' כותי, וכו'".** ותי' זו של החי' הר"ן אינו מיישב אלא מה שנבעלת לגוי, אבל אסתר אשת איש היתה, וא"כ לכאור' עדיין ק'. וע' **בחי' ר' יונה דכ' בשם הבעל המאור**, דאף דאשת איש היתה, מ"מ לא הק' מזה כיון דלא הי' מפורש, אלא מיתורא דקרא הוא דלקחה לו לבת, דהיינו לבית (ובנמוקי יוסף אי' דסוגיין לא ס"ל להדיא דרשה כלל, ונקט סוגיין דבאמת פנוי' היתה). ועוד כ' בשמו די"ל דאשת איש שנבעלת לגוי אין בה מיתת ב"ד, דאשת רעהו כתיב, וע"ש מה שהק' עליו [ועכ"פ משמע דס"ל כהחי' הר"ן, דלא אמרה תורה יהרג ואל יעבור בעריות אלא בעריות שיש בהם מיתת ב"ד או עכ"פ כריתות].

(יא) **רבא אמר הנאת עצמן שאני- ע' בחי' ר' יונה** שהביא מה שהק' הראשונים מסוף פ"ק דקידושין, דהאמוראים מסרי נפשיהו שלא לעבור בגילוי עריות, אף דלהנאת עצמן של הנכריות הי'. וכ' דאין שייך להק' משם, דהא הם היו ממיתים עצמן, ולא מצינו דמחויב לעשות כן, אע"כ דסמכו על נס או שהיו יודעים שלא ימותו בכך. אבל כ' דעיקר הדין דאמרי' דהנאת עצמן שרי, לא נאמר אלא לגבי הקו' דהי' בפרהסיא, דכיון דלהנאת עצמן עביד ההוא גוי, א"כ ליכא חילול השם. אבל הג' עבירות אין החומרא תלוי בצנעא ובפרהסיא, ולכן לעולם אין היתר לעשות אלו הג' עבירות, אפי' אם הגוי עושה להנאת עצמו [וכן מדויק מדברי רש"י, דכ' לגבי הני קוואקי דמותר כיון